

ορίζουν τή σημερινή, χτεσινή ή αύριανή του περιγραφή, όπως δικαιωματικά τις διεκδικεί ή φαντασία του, και τις αντιγράφει σε ποιητική γλώσσα. Ένίοτε διατυπώνει μιά άπορία ή υπόθεση, αλλά και πάλι ως απλός μεσολαβητής του άδηλου. Δίχως πρόθεση, δηλαδή.

Κατά κάποιον περίεργο τρόπο ή ήλικία τής Πλαστήρα ανασύρεται μεγαλύτερη από τό ακριβές χρονικό της εκτόπιση. Η διάρκεια τών βιωμάτων εξαρτάται φυσικά από τήν ένταση και τό βαθμό στόν όποιο εύαισθητοποιούν τόν αποδέκτη τους. Καί ανάλογα οδηγείται κανείς σε πολυσχιδείς προσαρτήσεις. Τό ψυχικό γεγονός πυροδοτείται και ανασυντάσσεται με διευρυντικές χρονικές, τοπικές και εμπειρικές συντεταγμένες, υπερβαίνοντας επομένως τήν αυστηρά δεδομένη πρώτη ύλη του.

Τό τοπίο πού στεγάζουν τά ποιήματα τής Πλαστήρα είναι τοπίο έξοχικό, άγροτικό· όχι ακριβώς ελληνικό, και σίγουρα όχι σύγχρονο. Θά 'λεγα πως ξεναγούμαστε σε μιά ύστερομσαιωνική εποχή, με όλιγόστιγμες έξόδους στήν επίκαιρη ποιητική μυθολογία.

Τό ποιήμα πού παραθέτω ως δείγμα τής ποίησης τής 'Αλεξάνδρας Πλαστήρα, τό διαλέγω γιά τρεις λόγους:

- δηλώνεται (και είναι πράγματι) ως τό προσωπικότερο ποιήμα τής συλλογής·
- συμπαραστέκεται σε όλους τούς ίσχυρισμούς πού αναλαμβάνω·
- είναι ένα από τά πιο δμορφα και άρτιότερα ποιήματα του βιβλίου.

Σεράγεβο ή ή ποιήτρια

Πηγαίνω
πηγαίνω
ένος μικρός σκύλος
μ' ακολουθεί

στάχια
άνεθαίνουν
στή σκεπή
του πύργου μου

πιστές
μαγεύρισσες
γυρίζουν
τούς άνεμοδείχτες

στάχια
σκεπάζουν
τίς πιστές
μαγεύρισσες

πηγαίνω
πηγαίνω
ένος μικρός σκύλος
μ' ακολουθεί

Τό ποιήμα, γραμμένο όλόκληρο σε νόνο ενεστώτα πού ανασαίνει ως στάτας διάρκειας, στερείται όποιοσδήποτε σημείου στίξης. Έξαιρετικά λιτό στα έκφραστικά του μέσα (συναντάμε μόνο δύο επίθετα), ανε-

λίσσεται ησυχία - βουθά, πειράζομαι νά πώ - και άποπνέει διάρκεια. Διαβάζω και δύο πρόσωπα πού υποστηρίζουν αυτή τή διάρκεια, γιατί τούς ανατίθεται ρόλος άφοσίωσης, και πιστότητας. Τό ένα, «ό σκύλος», άνήκει έξ όρισμού στα σύμβολα πιστής συμπεριφοράς. Τό άλλο, «οι μαγεύρισσες», όρίζεται από τήν ίδια τήν ποιήτρια γιά τό ρόλο αυτό, με τήν προσθήκη του επίθετου «πιστές». Η πιστότητά τους επικυρώνεται στή συνέχεια και εικονικά: ένας μικρός σκύλος / μ' ακολουθεί· και: οι πιστές / μαγεύρισσες / γυρίζουν / τούς άνεμοδείχτες. Στήν τέταρτη στροφή κάτι πάει νά συντελεσθεί, με τήν κίνηση πού αποφασίζουν τά στάχια, και νά διακόψει αυτή τήν ένεστωτική ροή, αλλά τότε προλαβαίνει ή πρώτη στροφή, έπεμβαίνει, και επαναλαμβάνεται ανακυκλώνοντας τά δρώμενα. Τολμώ νά προτείνω, συνδυάζοντας και τόν τίτλο του ποιήματος, ότι ό «μικρός σκύλος» ενσαρκώνει τόν παρελθόντα χρόνο τής ποιήτριας. Καί αυτή ή έμμονή στόν ένεστωτικό θηματισμό έμποδίζει σκόπιμα τήν παγίωση και έγκατάλειψή του. Άλλιώς: όλα βιώνονται ως παρόν. Τό ποιητικό άποθεματικό εμπλουτίζεται επομένως άδιάλειπτα.

Στά Σχέδια γιά νά Μάθω νά Ύπακούω άκούγεται καθαρά και ή οικειότητα τής ποιήτριας με τή μουσική.

Έκτός από τή ρυθμική άγωγή τών λέξεων, εκτός δηλαδή από τή χρονική κίνηση πού οργανώνει τις λέξεις κάθε ξεχωριστού ποιήματος και έλέγχει τό ποιήμα σάν ειδικό του μέτρο, ρυθμός, προσέχω και τίς μερικότερες ένδείξεις:

- δύο ποιήματα (Dominante και Χωρίς Έγχορδα) δανείζονται τό όνομά τους από τή μουσική όρολογία·

- τρία άλλα ('Αργά· Αργότερα· Σιγανά) όνομάζονται με έπιρρήματα πού δεσμεύουν τόν αναγνώστη ως υποδείξεις βάθους, έδάφους πάνω στο όποιο έγγράφεται τό ιδιαίτερο μουσικό σχέδιο του ποιήματος· - τριών άκόμα τό όνομα (Παλαιό Νότιο· Μακρινό) τό αισθάνεται ό αναγνώστης νά υποβάλλει έναν τρόπο άκρόασης, και στή συνέχεια άνάγνωσης, στηριγμένον στή σημασιολόγηση του τίτλου. Η προβολή τώρα του συγκεκριμένου αυτού τρόπου άνάγνωσης στήν άναπνοή του αναγνώστη νομιμοποιεί, πιστεύω, έναν μουσικό τρόπο αντίληψης του χρόνου ή του τόπου, και τόν υπόγειο μουσικό χρωματισμό του ποιήματος.

Σάν παράδειγμα πλέξης του ειδικού ρυθμού του ποιήματος με αυτό πού όνόμασα μουσικό του έδαφος, θά 'θελα νά επικαλεστώ τό ποιήμα Σιγανά:

άν σ' αγάπησα
τό φράχτη σου
αγάπησα

Ό ειδικός ρυθμός του ποιήματος, ρυθμός αντίστικτικός, «διαπληκτικό-

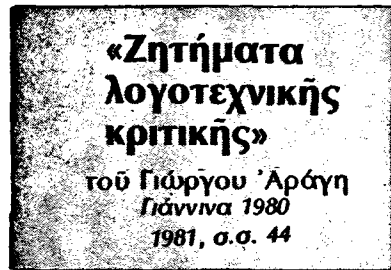
μενος έν έαυτώ» φτάνω νά πώ, παρακολουθεί συγχρονικά και σε εύθεια αναλογία τό νοηματικό και ψυχολογικό έξαγόμενο τών λέξεων, και έγγράφεται πάνω και μέσα στο μουσικό έδαφος πού έχει έξαρχής υποδείξει ό τίτλος: Σιγανά.

Ός έξήγηση τής εύστοχίας του ποιητικού λόγου τής Πλαστήρα πρέπει, πιστεύω, νά συνυπολογιστεί και τό ότι ή ποιήτρια εκφέρει τό άπολύτως οικείο σ' αυτήν. Σ' όλόκληρη τήν ποιητική συλλογή συναντάμε ένα μόνο ποιήμα γραμμένο στο τρίτο ένικό πρόσωπο, ένώ πουθενά δέν διακινδυνεύονται ίδέες ή κρίσεις πέραν του ιδιωτικού χώρου. Δέν έννοώ άσφαλώς ότι τό αντίθετο θά έζημίωνε άναγκαστικά τό αποτέλεσμα· ούτε βέβαια ότι ή ποιήτρια διαλέγει έντέλει τόν εύκολότερο ή άσφαλέστερο τρόπο όμιλίας. Διαλέγει άπλώς τόν εύκρινέστερο σ' αυτήν ήχο. Αυτόν άνανεώνει, είτε προσδιορισμένον έπακρивώς, είτε ένισχυμένον και άντηχητικό.

Η ποίηση τής Πλαστήρα δέν υποδύεται. Η ποιήτρια αναγνωρίζει τό πρόσωπό της μέσα στις λέξεις, όπως σε καθρέφτη, και σωστά αυτός ό καθρέφτης δέν μπορεί νά είναι έπίπεδος. Αυτό έξηγεί αρκετά τή φαντασία, άν έπιμένουμε νά χρησιμοποιούμε αυτή τή λέξη.

Σημαντική πρώτη ποιητική συλλογή, άψευδής πρώτη ποιητική παρουσία.

Μαρία Λαϊνά

Βιβλιοναρκία άχνό και ίοχνο: θά χάνεται μες στήν πληθώρα και πολυχρωμία ενός πάγκου βιβλιοπωλείου. Ίσως ό τίτλος του θά έκανε όρισμένους νά τό προσέξουν. Πριός μιλάει σήμερα γιά «Ζητήματα λογοτεχνικής κριτικής», όταν ή ίδια κυρίως άπουσιάζει γιά νά θέσει Ζητήματα. Αποτελείται από πέντε δοκίμια: 1. «Μέ τό «βλέμα» πρός τό γεγονός (Μανόλης Άναγνωστάκης)», 2. «Η άναγνώριση τής Τατιάνας (Προβλήματα αισθητικής μέθεξης και κριτικής)», 3. «Γλώσσα και έκφραση», 4. «Παρααισθητικά συστατικά» και 5. «Ό χρόνος θά κρίνει», σελίδες έν όλω 66. Πέντε δοκίμια στα όποια ό Γ. Άράγης θίγει μεθοδολογικά Ζητήματα τής λογοτεχνικής κριτικής, αλλά και θεωρητικά και αισθητικά τής ίδιας τής λογοτεχνίας, τό κυριότερο, ή σταθερά τής προσέγγισης του είναι ακριβώς ή σύζευξη τών δύο λογοτεχνικών πρακτικών, ή

ένιακα όπτική του γιά τή λογοτεχνική γλώσσα καί έκφραση, τό κοινό καί όλα τά «συμπαρομοιωμένα», άκριβώς διότι - κάπως σπάνιο σήμερα - ό 'Αράγης έχει άποψη γιά όλα τούτα τά πράγματα, άποψη: ξεκαθάρισε, τουλάχιστον γιά λογαριασμό του, τό αντικείμενο τών εύαισθησιών καί τής γνώσης του. 'Ός εκεί πού τό ξεκαθάρισε. Θά 'λεγα πώς τά δοκιμιά του κρατάνε από τήν παράδοση τών «εύτυχισμένων ημερών» τού Παλαμά, τού Σεφέρη, ποιών άλλων; Πράγματα δυσεύρετα σήμερα. 'Ας μέ συγχωρέσει ή Τατιάνα πού παραποιώ ανάμεσα Πετρούπολη καί 'Ονέγκιν. Τήν πρόσεξα πριν έρθει στην Πετρούπολη, άλλο πού πίστεψα στά λόγια (τού δεύτερου δοκιμίου) τόσο, πού άπέφυγα γιά καιρό, ίσως καί τώρα, τήν «αναγνώριση».

M.A.

Γιώργης Ζάρκος ένος άγνοημένου λογοτέχνης

Γιώργη Ζάρκου, 'Η τρέλα σ' όλα τά στάδια (πενήντα μέρες στό τρελοκομείο), Κάλβος 1981² (α' έκδοση: 1931).

τού 'Ιδιου, Ζωντανά πτώματα, Κάλβος 1981² (α' έκδοση: 1934).

'Ο Γιώργης Ζάρκος γεννήθηκε τό 1902 στην 'Αραλιίδα, τελείωσε εκεί τό γυμνάσιο καί τό 1920 ήρθε στόν Πειραιά. Φοίτησε σέ τεχνική σχολή καί εργαζόταν σέ μηχανουργείο. 'Ενα διάστημα ταξίδεψε ως δεύτερος μηχανικός σέ φορτηγά πλοία καί από τό 1922 έγκαταστάθηκε μέ τήν οικογένειά του στην 'Αθήνα όπου καί έζησε μέχρι τό θάνατό του (1967).

'Εμφανίζεται στά γράμματα 25 χρονών μέ τό διήγημα 'Ο μούλος (1927) στην 'Εγκυκλοπαιδεία τού Πυροσού. Συνέχισε μέ τά έργα: Δέν είναι καί σπουδαίο πράμα ό θάνατος (1928), 'Η τρέλα σέ όλα τά στάδια (1932), Ζωντανά πτώματα (1934), Βιτριόλι (1936), 'Η μεγάλη στρατιά (1945), 'Ενα άθώο μυθιστόρημα (1945), 'Ομάδα συμπύκνωσης πολιτικών έξοριστων 'Ανάφης (1946), Νουβέλες καί διηγήματα (1927-1948), Συνωμοσία - σελιίδες χρονικού (1951) καί Τά Σκατά (1953).

Τά έργα του, είτε τά εκδίδει, σuhnήθως μόνος του, είτε τά κυκλοφορεί

σέ χειρόγραφα, μέ συχνότητα (όπως δείχνει άλλωστε ή παραπάνω εργογραφία) πού μαρτυρεί τήν ενεργό παρουσία τού Ζάρκου στή ζωή καί στή λογοτεχνία τού καιρού του. 'Εξάλλου, γιά τίς πολιτικές του ιδέες διάχθηκε καί πέρασε αρκετά χρόνια στίς φυλακές καί έξορίες. Κι όμως αυτός ό άνθρωπος μέ τή μαχητική παρουσία θεωρήθηκε περιθωριακός, σχιζοφρενής, γελοίος καί άσήμαντος. 'Αν καί δικαιωματικά ανήκει στή δεύτερη μεταπολεμική γενιά (τού '30), άφου άρχισε τή λογοτεχνική του παραγωγή τό 1927, άγνοήθηκε άπ' όλες χωρίς έξαίρεση τίς γραμματολογίες καί τίς πινακοθήκες τών μεσοπολεμικών πορτρέτων.

'Η παράδοση τής κοινωνιστικής πεζογραφίας τών πρώτων δεκαετιών τού αιώνα πλουτίζεται από τόν Ζάρκο μέ στοιχεία έντονα πολιτικά καί αυτοβιογραφικά: ό 'Ιδιος άλλωστε χαρακτηρίζει τά έργα του χρονολογήματα ή χρονικά. Μιλάει πάντα γιά γεγονότα πού έμπίπτουν στην άμεση παρατήρηση καί έμπειρία του, δέν στήνει ένα μυθιστόρημα μέ τήν τυπική έννοια τού όρου: μύθος, μυθιστορηματικοί ήρωες, φαντασία κ.λπ. 'Η περιγραφή καί ή καταγραφή όμως μπαίνουν στό παιχνίδι τής λογοτεχνίας από τούς δρόμους τής βιωματικής κατάθεσης, τής αυτοσυνάλυσης καί αυτοπαρατήρησης, από τήν τεχνική τής συνεχούς εναλλαγής τού βλέμματος από τόν παρατηρητή στόν παρατηρούμενο. 'Αλλωστε, ή συνειδητή άπόρριψη τής λογοτεχνικότητας μέ τήν έννοια τής μυθοπλασίας εκφράζεται από τόν Ζάρκο αρκετά πρώιμα: «Θά πρόσεξαν οι άναγνώστες καί στό άλλο θιβλίο πώς κάνω πολλές παρενθέσεις στό χρονολογήματά μου, πώς φεύγω από τό θέμα, πώς μέσα στην μία παρένθεση θάνω άλλη παρένθεση, καί πολλές φορές θάνω παρενθέσεις στίς παρενθέσεις τών παρενθέσεων. Αυτό πού κάνω ζημιώνει πολύ τήν καλλιτεχνική πλευρά τού έργου. Γίνεται άδύσκολο τό διάβασμα. Αυτό τό κάνω από άδυναμία. Δέν έχω σκοπό νά παρουσιάσω ένα έργο καλλιτεχνικό αλλά μέ εικόνες ζωντανό τό Δημόσιο Ψυχιατρείο. 'Όταν πρόκειται νά ζημιώσω τό έργο μου καλλιτεχνικά, γιά νά μή χάσω από τήν ζωντανή περιγραφή καί γιά νά αποφύγω μία παρεξήγηση, τό κάνω πρόθυμα». Κι όσο περνούν τά χρόνια οδηγείται σ' ένα είδος γραφής όπου ή κοινωνική καταγγελία, οι ψυχολογικές έμμονές, ό πολιτικός απογοητεύσεις, ή παραγνώριση τού έργου του, ή καθημερινή άθλιότητα θρίσκουν σά μόνη διεξοδο λύτρωσης τήν 'Ιδια τήν καταγραφή τους, τήν άδιάκοπη περιγραφή τους μέ τή συχνότητα καί τή άσυνέχεια πού όλα τούτα τά θιώματα καταγράφονται μέσα του. Μιά γραφή αυτολύτρωσης καί αυτοπαίξευσης μέσα στην 'Ιδια τή λυτρωτική γραφή, μία γραφή σχεδόν «βιολογικής ίσοροπίας».

'Ετσι, ή επανέκδοση τών δύο βι-

βίων τού Γ. Ζάρκου από τόν «Κάλβο», ό οποίος ύπόσχεται νά ολοκληρώσει τήν παρουσίαση τής λογοτεχνικής εργασίας του, συνιστά μία προσπάθεια θετικότερη, πού θά συμβάλει στην επανεκτίμηση τής πεζογραφικής προσφοράς τού Ζάρκου, αλλά θά πλουτίσει καί τήν εικόνα μίας πεζογραφίας πού αναπτύχθηκε κάτω από τή βαριά σκιά τής Γενιάς τού '30.

M.A.

Μητριά πατρίδα τού Μιχάλη Γκανά "Κείμενα" 1981, σσ. 60

«Τά ξημερώματα ήρτεν από τήν Μαγνησιά ένας λοχαγός καί μās σήκωσαν»

'Από τήν «'Ιστορία ενός αιχμαλώτου»

«Διάβηκαν κάτι ώπάρτες, μās θάλαν μπροστά, περάσαμε τό σύνορο ξημερώματα».

('Όπως τά θυμάται ή μάνα μου)

Μητριά πατρίδα

'Η έσχατη ίσως γενιά πού έχει νά καταθέσει μνήμες καί θιώματα μέ πολιτιστική συνοχή, ή γενιά τών παιδιών, σάν τόν Μιχάλη τό Γκανά, κι άς είναι στά λιγνά της καλαμάκια πού έσπασαν τά τελευταία κομμάτια μίας συνεκτικής έντοπιότητας: οι τελευταίοι αυτής τής γενιάς πού έχει νά καταθέσει τίς μαρτυρίες τής γιά τίς μεταμορφώσεις τών χρόνων '45-'55, νήπια πέντε ή όκτώ χρονώ, όμως λιγότερο νήπιο από τήν νεότητα τής άνασυγκρότησης, τής «Νέας 'Ελλάδας», ακόμα κι όταν ό λόγος τους αναδομεί εκ τού άποθέματος άποσπασματικές μνήμες, γιά νά μās σύρει σ' αυτή τήν τόσο τρυφερή καί επιλεκτική, μνημειακή καί βιωματική αφήγηση. Γιατί είναι ή τελευταία γενιά πού είχε καί έχασε πατρίδα, ταξιδεύοντας τηνε δώ καί κεί καί έξω από τά σύνορα, γιά νά παρασταθεί τελικά στόν επιτόπου πλειστηριασμό τής έντοπιότητας (τάχα δέν έγινε καί λιανικά ή έκποίηση;)

Είναι δύσκολο σήμερα νά γραφτεί ένα σχόλιο πού ν' άποδίδει τό αντίστοιχο τού ήθους πού χαρίζει τό κείμενο τής Μητριάς πατρίδας, άφου είναι ένα νόμισμα πού τό αντίκρουμά του έχει άποσυνθεθεί από τήν άγορά. 'Από «τά ώραία αυτά μαργαριτάρια», όπως έλεγε ό Στρατής Δούκας, «πούναι άτόφια τά δάκρυα τής φυλής μας».

M.A.